

Iškilūs akmenis apdirbimo meistrui ŽEMAITIJOJE

Parengė Jurgis ŽELVYS

Steponas Gailevičius

Steponas Gailevičius (Gailius, Gailis) gimė 1815 m. gruodžio 27 d. buvusio Židikų valsčiaus Pikelių parapijos Kukių kaimo (Mažeikių rajono teritorija) valstiečių Jurgio Gailevičiaus ir Agnetės Ibenskaitės (Gailevičienės) šeimoje. Jis tarp trijų brolių buvo vyriausias (šeimoje kartu su juo augo broliai Marcelijus Marcijonas, Pranciškus Rokas ir sesuo Kristina Agnetė). Gyvenimas vaikų nelepino, nes anksti mirė mama. Kai Steponui buvo 16, tėvas vedė antrą kartą.

Spėjama, kad apdirbti akmenį, drožinėti medį Steponas mokėsi iš savo tėvo. Kaime vaikinai tarp bendraamžių išsiskyrė išsilavinimu – mokėjo skaityti ir rašyti lietuviškai. Kur mokėsi, nėra žinoma.

Kai Steponui buvo dvidešimt vieneri, jis vedė už save daug vyresnę Kristiną Butavičiūtę iš kaimyninio Bukončių kaimo. Yra pagrindo manyti, kad tai buvo ne meilės, o sunkių materialinių gyvenimo sąlygų padiktuotas žingsnis. Netrukus po vestuvių Gailevičiai įsikūrė Ukrinų kaime ir čia beveik po dviejų metų jiems gimė dukra Elvyra Lucija, pakrikštyta Ukrinų bažnyčioje. Ji buvo jų vienintelis vaikas, savo šeimos nesukūrė, palikuonių nesusilaukė. Stepono ir Kristinos santuoka tęsėsi 44 metus. Kristina, būdama 80-ies, mirė. Steponui tada ėjo 65-ieji. Jis ilgai negedėjo – nepraėjus nė metams vedė keturiasdešimtmetę Židikų valsčiaus Pocaikių kaimo gyventoją Domicelę Tiškevičienę. Jie santuokoje išgyveno tik penkerius metus, nes S. Gailevičius sirgo sunkia širdies liga ir mirė 1885 m. gegužės 25 dieną. Palaidotas Ukrinų kapinėse.

Nepaisant to, kad išlikusiuose dokumentuose nurodoma, jog S. Gailevičius buvo valstietis, pagrindinis jo pragyvenimo šaltinis buvo akmentasystė. Tikėtina, kad jis iš pradžių daug metų tašė

Koplytstulpis Ukrinų kaime (Mažeikių raj.). Skulptorius S. Gailevičius. 1861. Nuotrauka A. Širmulio

gyvenamųjų ir ūkinių pastatų, bažnyčių statyboms skirtus akmenis. Na o gerai perpratęs akmenis savybes, ėmėsi ir meninio akmenis apdirbimo – pradėjo kurti antkapinius paminklus bei skulptūras. Jis buvo žinomas ir kaip medžio drožėjas. Išlikę jo akmentasystės kūriniai liudija, kad tai buvo religingas, patriotiškai nusiteikęs žmogus, pritaręs 1861–1863 metų sukilimo, baudžiavos panaikinimo idėjoms.

Kaip yra akcentavę menotyriminkai, skulptūras jis dažniausiai kurdavo iš smulkaus grūdo, lengvai nugludinamo, aptakiam paviršiaus modeliavimui pasiduodantį akmenį, o stambaus grūdo akmenį naudodavo darydamas koplytstulpius. Savo darbų jis nešlifudavo – išsaugodavo jų šiurkštų paviršių, teikiantį kūriniams grubokos jėgos ir natūralios medžiagos grožio. Kai kurias skulptūras dažydavo.

Kaip prisimena S. Gailevičiaus amžininkai, jo

(Nukelta į 14 p.)

Iš kairės: S. Gailevičiaus skulptūra „Jėzus iš Nazareto“. XIX a. II p. LNDM (granitinė D. Čepo kopija; S. Gailevičiaus sukurtas B. Jančiausko antkapinis paminklas Ukrių kapinėse (Mažeikių raj.). 1863 m. A. Širmulio nuotraukos

sodyba buvo tarsi muziejus, takas į gyvenamąjį namą įvairaus dydžio gyvūnų skulptūromis apstatytas. Darželyje po liepa stovėjęs akmeninis saulės laikrodis su dailia viršūne.

Ukrių bažnyčioje yra buvusios meistro sukurtos prie obuoliais nusagstyto žaliuojančio medžio stovėjusių Adomo ir Ievos skulptūros. Šalia bažnyčios būta kelių S. Gailevičiaus akmeninių skulptūrų, iš kurių labiausiai išsiskyrusi šalia skulptoriaus kapo po alyvos krūmu pastatyta „Šv. Barbora“ – pusės metro aukščio iš akmens iškalta moteris, vienoje rankoje laikanti taurę su Ostija, o kita – apsiaustą. Dabar Ukrių šventoriuje – net septyni šio meistro sukurti meniški akmeniniai memorialiniai paminklai.

S. Gailevičius kurdavo akmeninius koplytstulpius, antkapinius paminklus, skulptūras, darydavo ir vartelius. Ne visus savo kūrinius jis dantuodavo, tad kas kada padaryta, ne visada pavyksta atsekti. Yra pagrindo manyti, kad dalis jo iš akmens ištašytų darbų, jam mirus, buvo panaudoti kaip statybinė medžiaga. Žinoma, kad net vienas paskutiniųjų jo kūrinių (1883 m. pradėtas daryti antkapinis paminklas) apie 1904-uosius metus buvo suskaldytas ir įmūrytas į Ukrių kapinių tvorą. Tikėtina, kad meistras iki savo mirties jo nebuvo spėjęs užbaigti.

Iš S. Gailevičiaus ankstyvųjų darbų yra žinomos išlikusios keturios iš akmens nutašytos plokštės, nemažai antkapinių paminklų (daugiausiai jų Ukrių, Židikų ir Grūstės kapinėse), taip pat ir antkapinis paminklas, kurį S. Gailevičius susikūrė sau pačiam. Šio meistro darbas puošia ir jo krikšto tėvo Stepo Liutiko kapą. Dalis jo iš akmens sukurtų antkapinių paminklų yra stulpiniai. Ukriuose priešais bažnyčią stovi S. Gailevi-

čiaus sukurtas įspūdingas ir plačiausiai žinomas akmeninis koplytstulpis.

Valstybė S. Gailevičiaus iš akmens padarytus meniškų antkapinius paminklus, koplytstulpius ir įvairaus dydžio skulptūras kaip respublikinės reikšmės paminklaus pradėjo saugoti sovietmečiu. 1976 m. dalis jų buvo restauruota. Padarius kelių itin vertingų jo darbų (koplytstulpio skulptūrų ir skulptūrėlės nuo jo paties kapo) kopijas, originalai buvo perduoti saugoti dabartiniam Lietuvos nacionaliniam dailės muziejui, o jų vietoje pastatytos kopijos.

Menotyrininkai tarp vertingiausių Stepono Gailevičiaus darbų išskiria paminklą, kurį skulptorius susikūrė pats sau, šv. Barboros skulptūrą, Ukrių miestelį puošiantį koplytstulpį.

Naudota literatūra:

1. Milius V., *Akmens dirbinių meistras*: (Rankraštis), Istorijos institutas, Etnografijos sektorius. 13 - 1958.

2. Širmulis A., *Lietuvių liaudies memorialiniai paminklai. Medis, akmuo, geležis*, Vilnius, 1999, p. 54–63.

3. *Mažeikių krašto enciklopedija*: https://mke.lt/Steponas_Gailevi%C4%8Dius (žr. 2023-08-26).

4. *Senoji lietuvių skulptūra, kryžiai ir koplytelės*: http://www.tradicija.lt/tyrinejimai/sirmulis_gailevicius.htm.